SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Son 7 Jild 4

2024

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V4I7Y2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 7 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймахамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ҳодим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, "Tashkent International University of Education" халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Рахман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич - юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна - педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васила Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Карамаддиновна – психология фанлари доктори, доцент,

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович –сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич –сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
4-jild, 7-son (IyuL, 2024). -387 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Abduxamidov Islombek
O‘ZBEKISTON AHOLISINING ROSSIYA FEDERATSIYASIDA MEHNAT MUHOJIRLIGI TARIXI 10-18

Фарманова Гульнара Комилевна
ПОДНЯТИЕ МЕТОДИКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ НА ОБЩЕМИРОВОЙ УРОВЕНЬ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ 19-24

Индиаминова Шоира Амриддиновна
РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВА В САМАРКАНДСКОМ СОГДЕ В ЭПОХУ РАННЕГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ 25-29

Mirzakhamdamova Dildora Zafarovna
XOTIN-QIZLAR BANDLIGINI TA’MINLASHDA FARG’ONA VILOYATIDA IPAKCHILK ORQALI KASANACHILIK VA UY MEHNATINI RIVOJLANTIRISH 30-35

Ismoilova Parvina
TURKISTON MINTAQASIDAGI INSTITUTSIONAL O'ZGARISHLAR: ROSSIYA KAPITALI UCHUN KANALLARNING SHAKLLANISHI (19-ASR OXIRI - 20-ASR BOSHLARI) 36-41

Jomurodov Lazizbek Islomovich
O‘ZBEKISTONDA TERI-TANOSIL KASALLIKLARIGA QARSHI KURASH JARAYONI 42-46

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Назарова Раъно Рустамовна, Нигматуллаева Гульчехра Нуруллаевна
ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ, КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ В СФЕРЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ 47-54

Yegamberdiyeva Xurshidaxon Alisherovna
VAGONLARDAN FOYDALANISHNING SIFAT KO’RSATKICHINI OSHIRISHNI TADQIQ QILISH 55-61

Mamadaliyev Ulug‘bek
JAHON TURIZMIDA TUROPERATORLIK FAOLIYATINING RIVOJLANISH HOLATI 62-69

Jalilov Arslon Xoshimovich
TEMIR YO‘L TRANSPORTINING INNOVASION MUHITDAGI RAQOBATDOSHLIK DARAJASINI BAHOLASH 70-75

Kamchibekov Farxod Olimjonovich
O‘ZBEKISTON HUDUDLARINING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA MAXSUS IQTISODIY HUDUDLAR VA KICHIK SANOAT ZONALARINING ROLI 76-82

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Djurayev Lukmon Narzullaevich
ZAMONAVIY O‘ZBEKISTON JAMIYATIDA YOSHLAR IQTISODIY MADANIYATINING TRANSFORMATSIYALASHUVI 83-87

Norkulov Ubaydulla Umarovich
MAHALLADA JINOYATLARNI ERTA ANIQLASHDA JAMOATCHILIK NAZORATINI KUCHAYTIRISHNING IJTIMOIY-FALSAFIY MEXANIZMLARI 88-92

Пулатов Шердор Нематёнович
ДОКТРИНА ЛЮБВИ АЛИШЕРА НАВАИ И МАХАТМЫ ГАНДИ 93-105

Yusupov Murodali Sunnatovich
O‘ZBEKISTON QISHLOQ XO‘JALIGIDA INNOVATSION TIZIMLARNI QO‘LLASHNING IJTIMOIY-FALSAFIY MASALALARI 106-110

Suleymanov Sarvar Sunatullayevich
O'ZBEKISTONNING YANGI DAVRGA XOS BO'LGAN MA'NAVIY TEXNOLOGIYALARNING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI 111-116

Shernazarov Ravshan Avazovich
SIYOSIY E’TIQOD: UNING TIZIMI VA FUNKSIYASINING FALSAFIY TAHLILI 117-122

Nasrullayev Ravshanxon Sirojxonovich
VATANPARVARLIKNI IJTIMOIY- MADANIY HODISA SIFATIDA AHAMIYATI........ 123-126

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Matkarimova Salomat Ko‘ziyevna
ALISHER NAVOIY VA HAYDAR XORAZMIY: MUSHTARAKLIK VA O‘ZIGA XOSLIK 127-133

Tairova Maxfuza Abdusattorovna
INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI MAMLAKATSHUNOSLIKKA DOIR RAMZIY VOSITALARNING TARJIMADA QAYTA IFODALANISHI 134-139

Rahimova Maftuna
LISONIY BELGI VA ASSOTSIATSIYA 140-143

Umaraliyeva Dildora Taxirjanovna
O‘ZBEK LATIFALARI, ULARNING TASNIFI VA TO‘PLASH BORASIDA OLIB BORILGAN TADQIQOTLAR 144-147

Xursanov Nurislom Iskandarovich
O‘ZBEK FRAZEOLOGIK BIRLIKLARINING PRAGMATIK TAHLILI 148-154

Umarov Umidjon Akram o‘g‘li
RAMZ AXRETIPLARINING TASNIFLANISHI VA BADIIY TAHLILI 155-159

Облоқулова Шаҳло Асрор қизи
ЗАМОНАВИЙ ЖАҲОН АДАБИЁТИДА ТАОМ ДИСКУРСИ 160-164

Nazarova Lola Maqsadilla qizi
KORPUS LINGVISTIKASI: BNC KORPUSINING FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI 165-170

Umarxonova Dilafruz Murotjonovna
“MARDLIK” VA “QO‘RQOQLIK” KONSEPTLARINING AKSIOLINGVISTIK TAHLILI 171-175

Yunusova Ganjina Rustamovna
NAZMDA YO‘L XRONOTOPINING BADIIY-ESTETIK XUSUSIYATLARI 176-180

Мусаев Файзулло Оманович
АРАБ ДУНЁСИДА “МАСАЛ” ИЛМИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА РИВОЖИ 181-186

Ubaydullayeva Dilafruz Fazliddinovna
INGLIZ VA O'ZBEK TILIDAGI "ANGER" VA "G'AZAB " ATAMALARINING ETIMOLOGIK VA LEKSIKOGRAFIK TAHLILI 187-192

Narmuratov Zayniddin Radjabovich
FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR KOMPONENTLARI TAHLILI VA ULARNING STRUKTURAVIY MODELLARI 193-196

Masharipova Nargiza Otaxonovna
TARIXIY-BADIIY ASARLAR TARJIMASIDA DINIY VA TARIXIY SO'ZLAR TARJIMASI MUAMMOSI 197-201

Икромова Нигина Ойбековна
ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА ЗАГЛАВИЯ ЛИТЕРАТУРНОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ 202-207

Najmiddinova Mehrigul Najmiddin qizi
NEGATIVLIKNI IFODALOVCHI TEXNIKAGA OID TERMINLARNING QIYOSIY TADQIQI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA) 208-213

Eshniyazova Maysara Beknazarovna
"NAZMUL JAVOHIR" ASARIDA G'OYAVIY BADIIY POETIKA 214-221

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Саидов Акром Акмалович
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН ЖАЗОНИ ИЖРО ЭТИШ СИЁСАТИ ҲАМДА УНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ 222-230

Raimova Nargiza Doroyevna
TIJORAT MAXFIY MA'LUMOTLARINI HIMOYA QILISH: INTELLEKTUAL MULK HUQUQI SOHASIDAGI QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI 231-237

Умурзақов Жасурбек Қосимжанович
КРИПТО-АКТИВЛАР НОҚОНУНИЙ АЙЛАНМАСИ БИЛАН БОҒЛИҚ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 238-242

Nurmamatova Noila Doniyorovna
KONSTITUTSIYAVIY SUDLOV ORGANI TOMONIDAN FUQAROLAR VA YURIDIK SHAXSLARNING SHIKOYATINI KO'RIB CHIQISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 243-248

Mixammadjonov Jasurbek Jaxongir o'g'li
FUQAROLARNING TADBIRKORLIK BILAN SHUG'ULLANISH HUQUQINING XALQARO VA MINTAQAVIY HUQUQIY KAFOLATLARI 249-260

Адилбаев Бекбосын Абатбаевич
ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ВАКИЛЛИК ТУШУНЧАСИ, МОҲИЯТИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 261-267

Турсунбоев Сардор Муроджон ўғли
ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ТИЗИМИДА ТЕРГОВ ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 268-275

Mukumov Bobur
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA GERMANIYA FEDERATIV RESPUBLIKASIDA TOVAR BELGILARINI HUQUQIY MUHOFAZA QILISH MASALALARI 276-282

Nabiev Firuz Xamidovich
INTELLEKTUAL MULK SOHASIDAGI XALQARO HUQUQIY NORMLARNI O'ZBEKISTON

RESPUBLIKASI QONUNCHILIGIGA IMPLEMENTATSIYA QILISHDA “MOSLASHUVCHANLIK” KONTSEPTSIYASINING O'RNI 283-289

Калимбетов Ерназар
ГРАЖДАНСКИЕ ПРАВА В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ПОНЯТИЕ, ВИДЫ И СОДЕРЖАНИЕ В КОНТЕКСТЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ 290-297

Ibrohimov Azimjon Abdumo'min o'g'li
KORPORATSIYANI AMALDA BOSHQARUVCHI SHAXSLAR JAVOBGARLIGI 298-306

Ходжаева Ширин
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ РИСКОВ, СВЯЗАННЫХ С ПРЕДДОГОВОРНЫМИ ОТНОШЕНИЯМИ 307-317

Маматкулов Камолиддин Галабаевич
ТАҚИҚЛАНГАН ЭКИНЛАРНИ ЕТИШТИРИШ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА ИСБОТЛАНУВЧИ ҲОЛАТЛАР ВА УЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 318-323

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Nazarova Ra’no Sidiq qizi
HUQUQBUZARLIKKA MOYIL BO‘LGAN BOLALARDA O‘Z-O‘ZINI NAZORAT QILISH KO‘NIKMASINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI 324-329

Fayzullayeva Gulchexra Sharipboyevna
UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTAB O‘QITUVCHISI KASB STANDARTINING MAZMUN TAHLILI 330-341

Hamidova Laylo Kamildjonovna
OLIY PEDAGOGIK TA’LIMDA ARALASH O‘QITISH MODELLARIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI 342-346

Ajiniyazova Sholpan Saparniyazovna, Uteniyazov Karimbay Kuanishbaevich
MAKTABDA KIMYOVIY MASALALARNI ECHISH BO‘YICHA MASHG‘ULOTLARNI TASHKIL ETISH SHAKILLARI 347-357

Rasulova Dilafruzxon Sharobiddin qizi
GLOBAL PEDAGOGIK SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TALABALAR KOMPETENSIYASIGA METODIK YONDASHUVLAR 358-363

Kenjaboyev Sharifjon Shuxrat o'g'li
INDIVIDUAL-KABIY RIVOJLANISH – PEDAGOGLIK KASBI TARBIYASINING AJRALMAS QISMI SIFATIDA 364-369

Jalilov Umidjon Jahongirovich
OG‘IR ATLETIKA MASHQLARINING AMALGA OSHIRISH USLUBIYATI 370-375

Najmiddinova Gulnora Najmiddin qizi
OLIY TA’LIM TIZIMIDA SUN’IY INTELLEKT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI 376-381

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari
Actual Problems of Humanities and Social Sciences
Volume 4 | Issue 7 | 2024
ISSN Online: 2181-1342

Received: 30 June 2024
Accepted: 5 July 2024
Published: 15 July 2024

Article / Original Paper

ASSESSMENT OF COMPETITIVENESS OF RAILWAY TRANSPORT IN AN INNOVATION ENVIRONMENT

Jalilov Arslon Khoshimovich
Doctoral student, Tashkent State Transport University
econarslon@gmail.com

Abstract. Each type of transport uses its own strategy and tactics to compete in a certain segment. Competition in the transport market is a lever for setting a balanced tariff, a mechanism for controlling activity, encouraging the reduction of loading and unloading costs. Within this approach, four main market types are distinguished according to the description of competition between carriers: free competition, monopolistic competition, oligopoly and pure monopoly.

Key words: Innovation, innovation environment, innovation potential, competition, competitiveness, service market, transport service

TEMIR YOʻL TRANSPORTINING INNOVASION MUHITDAGI RAQOBATDOSHLIK DARAJASINI BAHOLASH

Jalilov Arslon Xoshimovich
Tayanch doktarant, Toshkent davlat transport universiteti.

Annotatsiya. Har bir transport turi ma'lum segmentda raqobatdosh boʻlishga erishishida oʻzining strategiya va taktikasini qoʻllaydi. Raqobat transport bozorida muvozanatlashgan tarifni oʻrnatish dastagi, faoliyatni nazorat qilish mexanizmi sifatida maydonga chiqadi, ortish tushurish va yetkazib berish xarajatlarini pasaytirishni ragʻbatlantiradi. Ushbu yondashuv doirasida tashuvchilar oʻrtasidagi raqobatning tavsifiga koʻra asosiy toʻrtta bozor turi ajratiladi: erkin raqobat, monopol raqobat, oligopoliya va sof monopoliya.

Kalit soʻzlar: Innovasiya, innovasion muhit, innovasion salohiyat, raqobat, raqobatdoshlik, xizmatlar bozori, transport xizmati.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I7Y2024N10

Kirish. Raqobat umumijtimoiy kategoriya hisoblanadi va ijtimoiy jarayonlar ishtirokchilari oʻrtasidagi ustunlik sharoiti uchun boʻladigan kurashni anglatadi. U kishilik jamiyati hayotining barcha jabhalariga xos boʻlib, kishilar oʻrtasidagi oʻz imkoniyatlaridan toʻlaroq foydalanish, ayrim sohalarda oʻz ustunliklarini namoyon qilish, farovon hayot kechirish, jamoa oʻrtasida obroʻga ega boʻlish uchun boʻlgan kurashni aks ettiradi. Umum iqtisodiy jarayondagi kabi transport korxonalarida ham raqobat nazorat mexanizmi vazifasini bajaradi. Umuman olganda, raqobat transport turlari oʻrtasida yuk va yoʻlovchilarni qulay sharoitda oʻz manziliga yetkazib berish va yuqori foyda keltiradigan narxda katta hajmda transport ishini bajarish ma'nosini bildiradi [1].

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Innovatsion menejmentning fan sifatida tashkil etish va ularni boshqarish, ishlab chiqarishni afzalliklarini aniqlash masalalariga xorijiy olimlardan Y. Shumpeter, M.Porter, J.Sallet, G.Bekes, P.Martin, I.A. Blank, N.V. Igoshin, V.T. Shishmakov va boshqalar oʻz hissalarini qoʻshishgan boʻlsa, mamlakatimiz olimlaridan Gʻ.M. Qosimov, Sh. Zaynitdinov, Q. Abduraxmanov, M. Sharifxoʻjayev, A. Bekmuradov, M. Boltabayev, D. Kurbanova, K. Xonkeldiyeva F.M. Matmurodov, Gʻ.A. Samatov, O.K. Abduraxmanov, A.A. Gulamov va boshqalar ham bu yoʻnalishda izlanish olib borishgan [6].

Tadqiqot metodologiyasi. Agarda transport korxonalari mahsulotlarni yetkazib berishga va tashish xarajatlarini pasaytirishga asosiy e’tiborini qaratib, iste’molchilar talabini qondirishga e’tibor bermasa, xarajatlarni kamaytirishda erishilgan har qanday raqobatdagi ustunlik barqaror boʻlmaydi. Xarajatdagi ustunlikning yigʻindisi raqobatda uchta quyidagi ustunlik boʻlishini ta’minlaydi (2.11-rasmga qarang) [5].

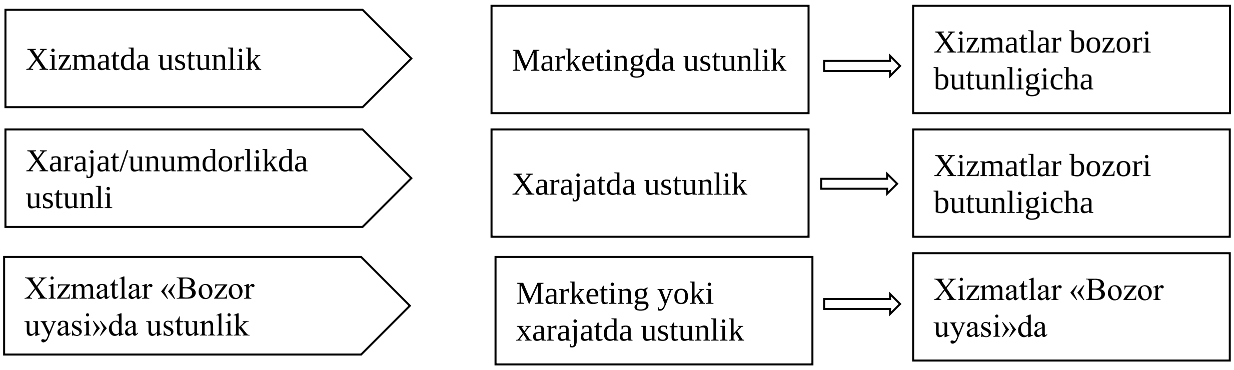

2.11-rasm. Raqobatda ustunlikga erishishning uchta yoʻli[1].

Temir yoʻl transporti raqobatbardoshlik darajasini baholashda qoʻyidagi yoʻnalishlar e’tiborga olindi, ya’ni ichki, texnologik, xizmatlar sifati va umumiy rivojlanish darajasi. Birinchi yoʻnalish uchta koʻrsatkich asosida baholandi, har bir koʻrsatkichning me’yoriy holati va ichki holat aniqlab olindi. Texnologik yoʻnalishi boʻyicha oltita koʻrsatkich natijalari oʻrganildi, har bir koʻrsatkichning me’yoriy holati va amaliy holat aniqlab olindi.

Xizmatlar sifatining raqobatdoshlik darajasi uchta koʻrsatkich natijalari bilan birga har bir koʻrsatkichning salmogʻiga asosan hisoblab olindi. Umumiy rivojlanish darajasini aniqlash uchun tizimning rivojlanish darajasini belgilab beruvchi yettita koʻrsatkichning me’yoriy va amaldagi natijalariga asosan (0-1) shkala boʻyicha aniqlandi. Ushbu yondashuvda jami 19 ta koʻrsatkichning qiymatlari tadqiq etildi.

Temir yoʻl transporti raqobatbardoshlik darajasini baholashda qoʻyidagi yoʻnalishlar e’tiborga olindi, ya’ni ichki, texnologik, xizmatlar sifati va umumiy rivojlanish darajasi. Birinchi yoʻnalish uchta koʻrsatkich asosida baholandi, har bir koʻrsatkichning me’yoriy holati va ichki holat aniqlab olindi. Texnologik yoʻnalishi boʻyicha oltita koʻrsatkich natijalari oʻrganildi, har bir koʻrsatkichning me’yoriy holati va amaliy holat aniqlab olindi(2.12 rasmga qarang).

[1] Давыдов И. О. Теоретико-методологический аспект системы управления конкурентоспособностью промышленной продукции. Автореф. дис. ... к.э.н. – Москва, 2010. – 31 с.

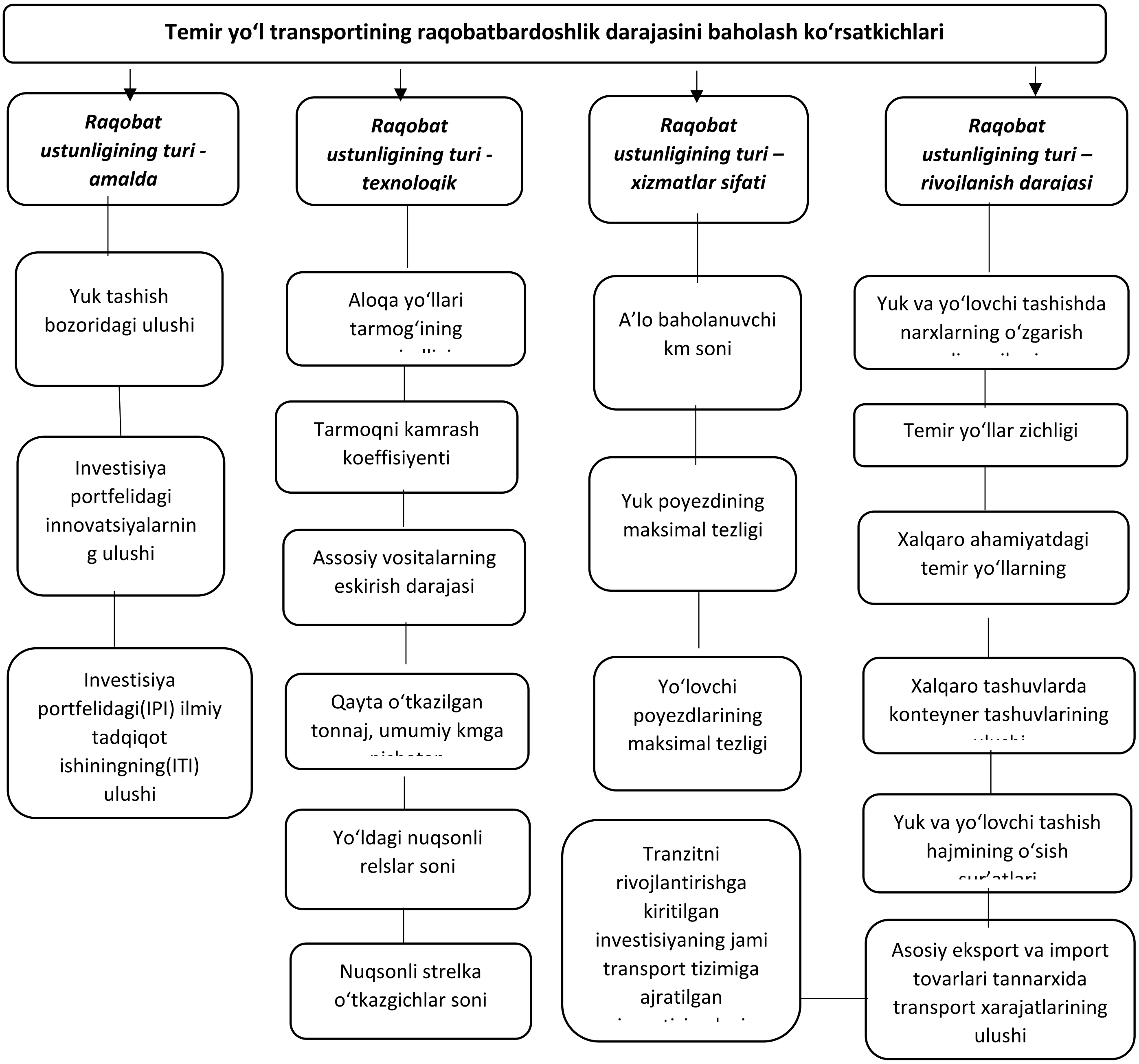

2.12-rasm. Temir yoʻl transportining raqobatbardoshlik darajasini baholash koʻrsatkichlari[1]

Xizmatlar sifatining raqobatdoshlik darajasi uchta koʻrsatkich natijalari bilan birga har bir koʻrsatkichning salmogʻiga asosan hisoblab olindi. Umumiy rivojlanish darajasini aniqlash uchun tizimning rivojlanish darajasini belgilab beruvchi yettita koʻrsatkichning me'yoriy va amaldagi natijalariga asosan (0-1) shkala boʻyicha aniqlandi. Ushbu yondashuvda jami 19 ta koʻrsatkichning qiymatlari tadqiq etildi [5].

Tahlil va natijalar. Temir yoʻl transportining raqobatdoshlik darajasini aniqlashda har bir koʻrsatkichning baholash mezonlarini etiborga olish maqsadga muvofiq. Tizimning raqobatdoshlik darajasini aniqlashda (0-1) oraliq beshta darajaga boʻlindi: < 0,54 juda past,

[1] Ўрганилган манбадар асосида муаллиф томонидан тузилган.

0,55-0,65 past, 0,66-0,75 o'rta, 0,76-0,9 yuqori, 0,91-1,0 juda yuqori innovasion reyting (2.13-rasmga qarang).

Temir yo'l transportining raqobatdoshlik darajasini aniqlashda belgilab olingan shkala rivojlanish darajasi past bo'lgan yo'nalishlarini aniqlash imkoniyatini beradi.

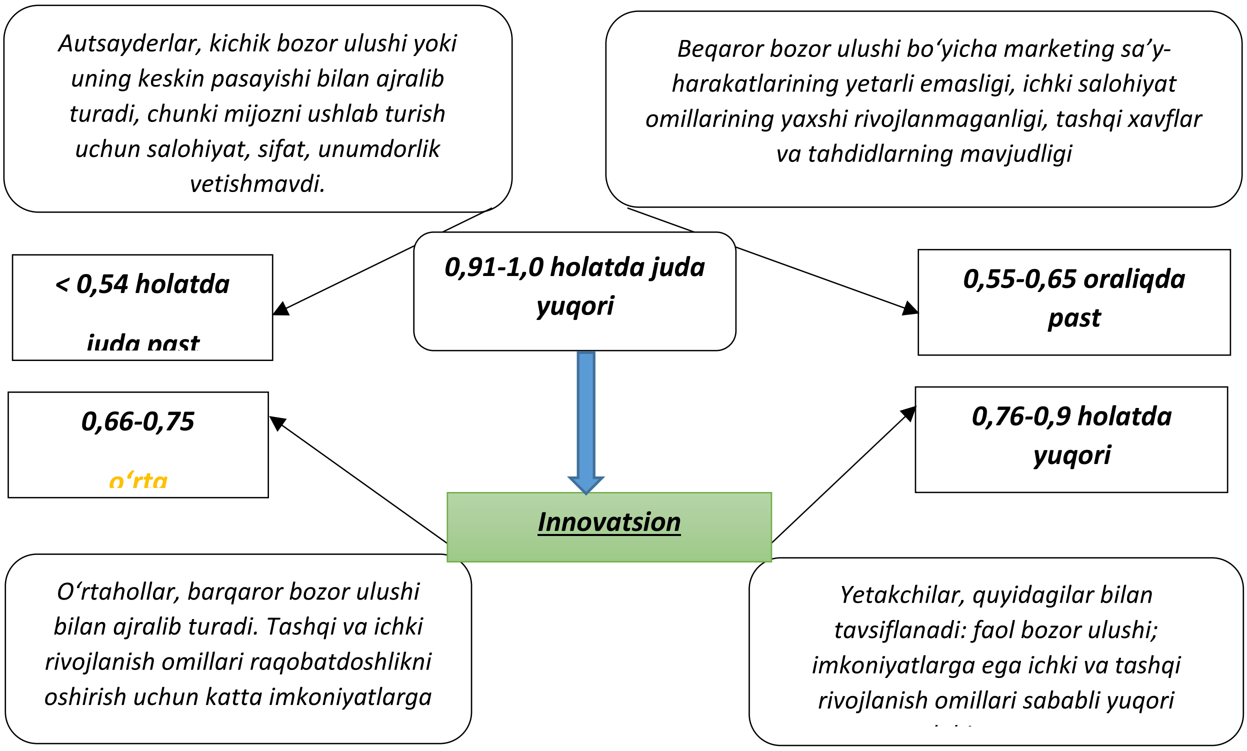

2.13-rasm. Temir yo'l transportining raqobatbardoshlik darajasining reyting shkalasi[1]

Tizim raqobatbardoshligini baholash jarayoni ikkita - statik va dinamik usullarga bo'lindi. Statik yo'nalishda temir yo'l transportining boshqaruv faoliyati, bozorning muhimliligi va taqqoslash usullaridan foydalanildi. - Dinamik yo'nalishda "O'zbekiston temir yo'llari" AJning tashkiliy-texnik darajasi, tarkibiy va funksional bahollash usullaridan foydalanildi. "O'zbekiston temir yo'llari" AJning boshqaruv samaradorligini baholashda quyidagi ko'rsatkichlar tanlab olindi va ularning haqiqiy qiymati quyidagi tengligi aniqlanadi[2]:

– sohada ilmiy darajaga ega boshqaruv xodmlar ulushi – *0.11%*;
– kompaniyani boshqarishda qo'llaniladigan ilmiy yondashuvlar soni – *9ta*;
– kompaniya xodimlarining ta'lim olish darajasi – *16 yil*;
– boshqaruv xodimlarning qo'nimsizligi – *18%;*
– kompaniya boshqaruvini avtomatlashtirish darajasi – *0.5 birlik*.

"O'zbekiston temir yo'llari" AJda boshqaruv samaradorligi quyidagi formula orqali aniqlandi:

$$B_{sam} = \sum_{i=1}^{5} \frac{K_{hq}}{K_{mq}} * \alpha_i \qquad (2.1)$$

Bu yerda:

K_{hq}-tanlab olingan ko'rsatkichning haqiqiy qiymati;

---

[1] Ўрганилган манбадар асосида муаллиф томонидан тузилган.
[2] "Ўзбекистон темир йўллари" АЖ маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб китоби натижаси.

K_{mq}-tanlab olingan koʻrsatkichning meʼyoriy qiymati;

α_i-tanlangan omilning salmoqdorligi, ularning yigʻindisi 1 ga teng.

Tanlab olingan koʻrsatkichlarning salmoqdorligi quyidagiga tengligi hisoblab chiqildi:α_1=0,3, $\alpha_2 = 0,25$, $\alpha_3 = 0,2$, $\alpha_4 = 0,15$, $\alpha_5 = 0,1$[1].

$$B_{sam} = \frac{0,3 * 0,11}{0,25} + \frac{0,25 * 9}{25} + \frac{0,2 * 18}{20} + \frac{0,15 * 18}{14} + \frac{0,1 * 0,5}{0,8}$$
$$= 0,132 + 0,09 + 0,18 + +0,19 + 0,062 = 0,65$$

Hisob kitoblar kompaniyaning boshqaruv faoliyati 0.65 reytingga tengligini koʻrsatmoqda va mazkur natija "oʻrtadan past", yaʼni bozordagi ulushining belgilangan meʼyordan pastligi, ichki salohiyat omillarining yaxshi rivojlanmaganligi, tashqi xavflar va tahdidlarning mavjudligini ifodalaydi.

Ushbu yoʻnalishdagi yana bir usul transport xizmatlari bozorida xizmat koʻrsatuvchi bozorlarning salmoqdorligini hisobga olish orqali amalga oshiriladi. Ushbu koʻrsatkich quyidagicha aniqlanadi:

$$K_{bm} = \alpha_i * \beta_j * \gamma_{ij} \qquad (2.2)$$

bu yerda;

α_i –xizmat koʻrsatish hajmida kompaniya xizmatining solishtirma ulushi. U tahlil qilinayotgan davrda i – xizmat koʻrsatish hajmini joriy davrdagi umumiy xizmat hajmiga nisbati orqali aniqlanadi. Ushbu koʻrsatkich ichki bozorda 0,6 ga teng[2];

β_j – kompaniya xizmatining bozordagi muhimliligi, uning meʼyoriy qiymati rivojlangan davlat uchun 1 deb qabul qilingan, amalda ushbu koʻrsatkich 0,5 ga teng[3];

γ_{ij} – xizmatlar bozorida temir yoʻl transporti xizmatlarining raqobatbardoshlik darajasi, ushbu koʻrsatkichning qiymati kamayuvchi hisoblanib, 0 ga yaqinlashishi ijobiy deb qaraladi, amalda 1,4 ga teng[4]. Demak, 2.2-ifoda asosida aniqlangan qiymat quyidagiga teng:

$$K_{bm} = 0.6 * 0.5 * 1.4 = 0.42$$

Taklif etilgan reyting shkala boʻyicha ushbu koʻrsatkichning bugungi qiymati < 0,54dan kichik, shuning uchun "juda past" reytingga ega.

Temir yoʻl transportining innovasion rivojlanish darajasini baholash imkoniyatini beruvchi asosiy koʻrsatkichlardan biri kompaniyaning tashkiliy-texnik darajasi hisoblanadi. "Oʻzbekiston temir yoʻllari" AJning innovasion faoliyati kompaniyaning tashkiliy-texnik darajasiga bevosita bogʻliq. Ushbu koʻrsatkichni quyidagi formula boʻyicha aniqlash tavsiya etildi:

$$K_{kttd} = \alpha_1 * K_{td} + \alpha_2 * K_{tash.d} \qquad (2.3)$$

bu yerda;

K_{td} – kompaniyaning texnik darajasini umumlashtiruvchi koʻrsatkich, birlik;

α_1 va α_2 kompaniyaning tashkiliy-texnik darajasini umumlashtiruvchi koʻrsatkichlarning salmoqdorligi boʻlib ularning yigʻindisi birga teng boʻlishi lozim.

"Oʻzbekiston temir yoʻllari" AJning tashkiliy-texnik darajasini aniqlashda "ekspertlar

---

[1] "Ўзбекистон темир йўллари" АЖ маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб китоби.
[2] "Ўзбекистон темир йўллари" АЖ маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб китоби.
[3] "Ўзбекистон темир йўллари" АЖ маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб китоби.
[4] "Ўзбекистон темир йўллари" АЖ маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб китоби.

bahosi" usulidan foydalanish alohida oʻrin tutadi. Kompaniyaning texnik darajasini umumlashtiruvchi koʻrsatkich bugungi kunda ekspertlar tomonidan berilgan 1 balli shkala boʻyicha reytingda 0,68 ga tengligi aniqlandi. Kompaniyaning tashkiliy-texnik darajasida kompaniyaning texnik darajasi koʻrsatkichining salmoqdorligi 0,6 ga teng. Kompaniyaning tashkiliy darajasini umumlashtiruvchi koʻrsatkichning salmoqdorligi 0,4 ga teng boʻlgan holda, ushbu koʻrsatkich ekspertlar tomonidan 0,72 birlikka teng deb baholandi. Olingan natijalarni hisobga olgan holda kompaniyaning tashkiliy-texnik darajasini 2.3 formula boʻyicha hisoblaganda quyidagi natijaga tengligini koʻrsatdi:

$$K_{kttd} = 0{,}6 * 0{,}68 + 0{,}4 * 0{,}72 = 0{,}69$$

Taklif etilgan temir yoʻl transporti raqobatdoshlik darajasining reyting shkalasi boʻyicha ushbu natija me'yor darajadan 31 foiz ortda qolganligini koʻrsatadi. Bunga koʻra, texnik bazani har tomonlama yangilash, hamda mavjud uskunalarni modernizatsiya qilishga asoslangan innovasion faoliyatni amalga oshirish talab etiladi.

Xulosa va takliflar. Hisob-kitoblar shuni koʻrsatmoqdaki, «Oʻzbekiston temir yoʻllari» AJning asosiy vositalari yangilanish darajasi ekstensiv amalga oshirilishi, ya'ni asosiy vositalar va boshqa resurslarning oddiy koʻpayishiga olib kelmoqda. Bu esa kompaniya tomonidan asosiy vositalarning yangilanishi, hisobdan chiqarilishi kabi jarayonlar kompaniyaning innovasion siyosatiga chambarchas bogʻliq emasligini koʻrsatadi. Demak, modernizatsiyalash jarayoni kompaniyaning hozirgi kundagi holatini toʻliq oʻrganmasdan, texnik-texnologik holatning batafsil tahlilisiz, hozirgi kundagi ilmiy-texnik muammolarning yechimini toʻliq inobatga olmasdan amalga oshirilmoqda.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Oʻzbek tilining izohli lugʻati: 8000 dan ortiq soʻz va soʻz birikmasi. J. II. Ye-M/ Tahrir hay'ati: T. Mirzayev (rahbar) va boshq.; Oʻz.R FA Til va adabiët in-ti. –T.: «Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriëti, 2006. -672 b.
2. Jorde Thomas M.. Teece David 1. Antitrust, innovation and competitiveness. - N.-Y.: Oxford University Press, 1992. - p. 48.
3. Давыдов И. О. Теоретико-методологический аспект системы управления конкурентоспособностью промышленной продукции. Автореф. дис. ... к.э.н. – Москва, 2010. – 31 с.
4. Кузнецова, А.И. Развитие инновационной среды промышленных предприятий как фактор импортозамещения [Текст] / А.И. Кузнецова
5. A.S. Zurabyan // Vestnik Moskovskogo universiteta im. S.Yu. Vitte. Seriya 1: Ekonomika i upravleniye. - 2016. - № 4 (19). - S. 19-24.
6. Дедков, С. Мониторинг научной и инновационной деятельности: некоторые вопро-сы методологии / С. Дедков // Наука и инновации. – 2007. – № 3. – С. 60 – 62.
7. Гуламов А.А. Экономическая оценка воспроизводства основнқх фондов железнодорожной компании. Специальность 08.00.05 — Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями и комплексами — транспорт). АВТОРЕФЕРАТ диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. СПб.— 2011.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 7 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).